

DET FÅR INTE HÄNDA IGEN

Om sexuella övergrepp på barn och ungdomar i katolska kyrkan i USA 1950 - 2002

Om psykologiska faktorer i samband med övergrepp

Björn Håkonsson
Sankta Maria folkhögskola

Kursmaterial för volontärer inom katolska kyrkan i Sverige
2006 – 2007

Innehåll

Förord

A. Övergreppen i katolska kyrkan i USA

John Jay – rapporten

Omfattningen av anmälda övergrepp 1952 – 2002

Fanns det särskilda sociala och psykologiska problem hos prästerna om anklagades?

Vilka typer av övergrepp handlade anklagelserna om?

Hur reagerade kyrkan?

Problem: Hur skulle man ”bota” förövarna?

B. Allmänna psykologiska faktorer vid sexuella övergrepp mot barn och ungdomar

En sexualiserad kultur – en sexualiserad hemmiljö

Män, kvinnor och barn förgriper sig på barn

Särskilt utsatta barn

Kan man känna igen barn som utsätts?

Vad vet vi om ”den typiska förövaren”?

Hur blir övergreppet till?

Dikt till Förövaren

Förord

De sexuella övergreppen på barn och ungdomar som avslöjats de senaste åren inom katolska kyrkan i USA har uppmärksamrats starkt i medierna, till skada

för kyrkans rykte men till stor nytta för kyrkans pastorala arbete. I Sverige har katolska kyrkan tagit fram en beredskapsplan, som ska:

- förebygga att sådana övergrepp uppkommer i våra kyrkliga sammanhang,
- ge konkreta anvisningar om hur barn och ungdomar som upplever sådana kränkningar ska tas på allvar och bli trodda,
- lära ut hur anklagelser om övergrepp ska hanteras.

Beställningar av beredskapsplanen och av den lilla kortfattade vägledning om anmälningsprocedur som medföljer, kan göras hos:

Katolska Biskopämbetet, Box 4114, 102 62 Stockholm

E-post: info@katolskakyrkan.se

Sankta Maria folkhögskola genomför i samverkan med Stockholms katolska stift en serie utbildningstillfällen om denna plan för ansvariga inom kyrkans olika verksamheter. Föreliggande häfte består av fakta och kommentarer som är tänkta för egna, fördjupade studier i samband med dessa kurser. Materialet kan fritt kopieras och spridas. Det finns även under rubriken "psykologiska texter" på min hemsida, www.katolik.nu/varfralsare/html/diakon.htm

Som bakgrundmaterial till det mesta som sägs här hänvisar jag till

The John Jay Report, hittas på www.usccb.org/nrb/johnjaystudy/

Carl Göran Svedin m.fl. : *Sexuella övergrepp mot pojkar och flickor*, Studentlitteratur 2002

Carl Göran Svedin m.fl.: *Varför berättar de inte? Om att utnyttjas i barnpornografi*, Rädda Barnen 2003

Bryan Talbot: *"Sagan om den stygga råttan"*, Medusa 1998 (tecknad serie för vuxna med stark skildring av följderna av sexuella övergrepp på ett barn)

Intressant litteratur kan även hittas på riksförbundet BRIS´ hemsida (se under "BRIS-biblioteket") samt Rädda Barnens hemsida (se under "Bokhandel"): www.bris.se och www.rb.se

Diakon Björn Håkonsson
Leg. psykolog
Sankta Maria folkhögskola
september 2006

A. Övergreppen i katolska kyrkan i USA

John Jay - rapporten

John Jay-kollegiet är ett icke-kyrkligt institut bestående av jurister, psykologer och kriminologer som fick de amerikanska biskoparnas uppdrag att beskriva förhållandena kring sexuella övergrepp på barn och ungdomar inom kyrkan i USA rörande tiden 1950 – 2002. De skulle för kyrkans räkning samla och statistiskt sammanställa fakta kring frågan. Syftet var att nå bättre förståelse av övergreppsproblematiken inom kyrkan så att förebyggande steg kunde tas för att minimera risker i framtiden (rapporten kan läsas på Internet, se hänvisning ovanför).

Vid sidan av denna undersökning har en rent kyrklig kommission tagit fram en annan rapport som försöker utröna *orsakerna* till den aktuella krisen i kyrkan. Den kan läsas på:

www.usccb.org/nrb/nrbstudy/nrbreport.pdf

Denna andra rapport konstaterar som orsaker till krisen bland annat:

- Prästseminarierna har haft allvarliga brister vid antagningarna till utbildningen, särskilt i en period kring 1970 – talet.
- Kandidaterna har lärt sig för lite om hur de skulle leva celibatet i den pastorala verkligheten.
- Biskoparna har haft svårt för att se verkligheten kring övergreppen i vitögat och ta itu med situationen på ett passande sätt.

John Jay-rapporten – den rapport som vi här ska se på - bygger på de fall av anmälningar om sexuella övergrepp från prästers sida som har inkommit till kyrkan och som kyrkan har låtit John Jay-institutet analysera. I inledningen talar institutet om att det har funnits en anmärkningsvärt stor samarbetsvilja från kyrkans sida i det här projektet.

Data som inkommit helt fram till februari 2004 har tagits med. Det gjordes på ett sätt som säkrade de anmäldas anonymitet. Det går alltså inte att identifiera enskilda präster i rapporten.

Under analysarbetet bortsorterades anmälningar som dragits tillbaka eller som var uppenbart falska (prästen levde inte längre då det påstådda övergreppet ägde rum / var bevisligen i annat land o.s.v.). Det samlade resultatet efter detta är att det har gjorts anmälningar mot **4.392** präster (inklusive ett 40-tal diakoner och

några seminarister på väg att bli präster). Det är ca. 4 % av alla präster som funnits under denna period (det har funnits kring 100.000).

4,3 % av alla stiftspräster hade anmälts.
2,5 % av alla ordenspräster hade anmälts (dessa hade också allmänt "mildare" och färre övergrepp än stiftsprästerna).
Mindre än 1% av ständiga diakoner hade anmälts.

Stiftspräster har mycket oftare direkt pastoral kontakt med ungdomar än vad ordenspräster i genomsnitt har. Det är förmodligen denna skillnad som avspeglas i siffrorna. Att (ständiga, d.v.s. i regeln gifta) diakoner har en relativt "låg" siffra ska ses i ljuset av att dessa bara funnits i andra hälften av perioden (fr.o.m. 1970-talet) och dessutom oftast har långt mindre pastoral kontakt än prästerna. Tar man dessa förhållanden med, är bilden något mera jämn. Intressant är då också att de ständiga diakonerna – som inte lever i celibat – inte ligger bättre till än de celibatära prästerna. Det finns alltså åtminstone statistiskt inget belägg för att påstå att "celibatet i sig" skulle vara en faktor bakom övergreppen. Detta harmonierar i övrigt med vad vi annars vet om manliga förövare: De kommer ur alla samhällsskikt, yrkesområden och familjära, sexuella och etniska förhållanden. Det verkar inte finnas speciella yttre "markörer" som utmärker förövarna.

Det samlade antalet anmälningar för hela perioden var **10.667**. En tredjedel kom in fram tills 1993, en tredjedel under de följande åren, och en tredjedel under ett enda år: 2002. De flesta fall har kyrkans ledning alltså inte känt till när de ägde rum, utan först nu under de allra senaste åren, när anmälningarna från hela denna tidsperiod har eskalerat.

Mindre än 13 % av anmälningarna rör sig om övergrepp som hänt inom samma år som anmälningen görs. Mer än 25 % rör övergrepp som är minst 30 år gamla. Detta ställer självklart till det för utredningsarbetet och kan i många fall helt omöjliggöra detta. Dessutom vet ingen med säkerhet om det inte framöver kan komma in många fler anmälningar rörande den här perioden. Omvänt har vi problemet med falska anklagelser, sådana har bevisligen förekommit. Skadeståndsutgifter i USA kan vara enorma, vilket kan motivera till falska anklagelser. Kyrkan i USA har tills 2004 betalat upp emot 500.000.000 dollar till de som anmält sexuella övergrepp.

Det är givetvis ett problem med anmälningarna att vi inte vet någon verklig siffra om de faktiska övergreppen. Mörkertalet kan vara stort, de drabbade kan ha gett upp att ta itu med minnena.

Vilka var förövarna enligt det statistiska materialet?

Vid övergreppen var 42 % av prästerna kaplaner ("associate pastor"), 25 % var kyrkoherdar, 10% i övriga funktioner och 7 % arbetade som lärare. 56 % anklagades för övergrepp på ett barn. 27 % för övergrepp på två eller tre. 14 % för övergrepp på 4-9 barn och 3,5 % (149 personer, en "hård kärna") på mera än tio barn, faktiskt 26 % av alla fall. En mycket liten grupp står alltså för en väldigt stor del av alla fall. Intressant nog hade denna lilla grupp dessutom markant färre anteckningar om alkoholproblem och färre polisanmälningar än genomsnittet av de anklagade. 32 % av prästerna var kända av kyrkans ledning för olika sociala och psykologiska problem.

De drabbade var till **80 % pojkar, 20 % flickor**. Normalt i samhället brukar bilden vara omvänd. Vi kan se att de anmälda övergreppen har en ovanlig stark homosexuell tendens, som dessutom tilltar med tiden: Tendensen i anmälningarna går från 70-talet ännu mer bort från flickor och allt mer till äldre pojkar (15-17 år). Observera dock att det inte är möjligt att dra några som helst allmänna slutsatser om homosexuella människor eller homosexuella präster utifrån detta.

De påstådda övergreppen ägde främst rum i prästens bostad (40 %), i kyrkan (16 %), hemma hos barnet (12 %), och 2 % i samband med bikt. Hälften av offren ska ha haft privat umgänge med prästen vid sidan om kontakten i kyrkan.

I bara 24 % av fallen (1.021 fall) kontaktades polis (många fall var ju också preskriberade). Nästan alla de polisanmälda fallen ledde till förundersökningar. Som det oftast är i sådana saker – även i vårt land - lades i de flesta fall förundersökningen snart ned (det verkar i allmänhet ha varit sådana fall, där det bara fanns en enda anmälare). Bara 384 fall gick vidare till åtal (fall med flera anmälare). I 252 fall kunde ges fällande dom och minst 100 präster fick fängelse, varav tre på livstid.

Omfattningen av anmälda övergrepp 1950 – 2002

Övergreppen är inte typiska bara för kyrkan. De är del av en större övergreppsproblematik som ännu ingen klarlagt. Undersökningar för enskilda yrkesgrupper som den här om just katolska präster i USA verkar ännu inte finnas. Man tror i USA att minst 5 – 15 % av pojkar utsätts för sexuella övergrepp åtminstone någon gång och minst 15 – 30 % av flickor (det verkar

dock som om det i USA – liksom i Sverige - nu går något tillbaka sedan mitten av 1990-talet, antagligen för att antalet fällande domar ökat).

Ett stort problem är att det i alla tider är vanligt att offren inte anmäler. Det har uppskattats att kring hälften av pojkar och en tredjedel av flickor som utsätts för sådant aldrig berättar för någon om det.

75 % av alla anmälningar mot präster handlar om övergrepp som ska ha ägt rum i tiden mellan 1960 och 1984, en period med stark brist på prästkandidater och stora strukturreformer i kyrkan.

Varje stift i USA har i genomsnitt haft 19 anmälda präster. Konkret svänger det mellan 0 och 165 präster per stift. Problemen är jämt fördelade över hela landet, men i hälften av regionerna hittades ett eller flera stift där det inte fanns ett enda anmäld fall för hela den 52-åriga perioden. Det finns även skillnader mellan ordnarna. Vissa stora ordnar (vilka sägs inte i rapporten) hade väldigt stora siffror. Är förklaringen på dessa skillnader olika typer av ledarskap? Det verkar ha funnits ”friskare” miljöer i en del stift och ordnar än i de flesta andra.

Fanns det särskilda sociala och psykologiska problem hos prästerna om anklagades?

De anmälda prästerna verkar inte ha fler problem än övriga män som begår sexuella övergrepp (men det är svårt att bedöma utifrån det material som stiften hade till förfogande). Några har själva utsatts för övergrepp som barn, dessa har fler problem än övriga (främst alkoholproblem). Kyrkans arkiv hade i 10 % av prästernas fall anteckningar som ifrågasatte deras lämplighet som präster. Man hade alltså uppmärksamheten på dessa redan innan anmälningarna.

En viktig indikator som upptäcktes var att många (drygt 20 %) hade noterats för ”boundary problems” (gränsdragningsproblem). Det syftar på svårigheter att upprätthålla en sund och naturlig distans (fysiskt och emotionellt) där detta förväntas, t.ex. om en lärare inleder en opassande vänskap med elever, eller om en psykolog umgås sexuellt med sina patienter. Sådant uppfattas vanligtvis av omgivningen som obehagligt, och sker därför ofta i det fördolda. Den ovanligt höga siffran i detta sammanhang visar att det har funnits andra vuxna som har observerat de anmälda prästerna, men ändå inte lyckats stoppa dem från att utvecklas till förövare, något som måste ge anledning till allvarlig självkritik inom kyrkans ledning.

Vilka typer av övergrepp handlade anklagelserna om?

Antalet anmälda övergrepp från katolska prästers sida fördelar sig som sagt så att drygt hälften handlar om att en förövare kränker ett enda barn och resten handlar om att en förövare kränker flera barn. Tendensen från 1960-talet och framåt är tydlig: det rör sig om allt *färre* övergrepp på yngre barn, alltså klassiska "pedofila" övergrepp, och allt mer om övergrepp mot pojkar över 15 år.

Övergreppen är inte just av "mild" karaktär, utan innebär många fall av direkt sexuell beröring. Mycket få präster, 2.9 %, anklagas enbart för "lättare" övergrepp (t.ex. att visa pornografiskt material för tonårspojkar eller verbalt "sex talk" utan övriga övergrepp). Bara 9 % anklagades för att enbart ha berört barnet sexuellt *utanpå kläderna* utan att också göra flera sorters övergrepp. Det oftast nämnda övergreppet var att beröra barnet *under kläderna*, men bara 16 % av prästerna hade bara detta utan övriga övergrepp. Oftast anklagades prästen för flera sorters övergrepp på samma gång.

Hur reagerade kyrkan?

Kyrkan reagerade på lite olika sätt i de olika stiftet. 72 % av anmälningarna ledde till utredning. 80% av dessa bedömdes som "substantiella" anklagelser. När man ser till alla inkomna anmälningar blev 27 % av de anklagade prästerna på ett eller annat sätt disciplinärt inskränkta i sin tjänst som följd av detta. Lite fler skickades till någon form av psykoterapeutisk behandling (en del av dem till många olika behandlingar).

Problem: Hur skulle man "bota" förövarna?

Det har genom åren inte varit så lätt för biskoparna att veta hur förövarna skulle behandlas för att sluta med sitt beteende, speciellt i förhållande till dem som upprepade övergreppen eller som höll på med sitt offer under lång tid. Synen på hur man ska ta itu med detta har undergått stora förändringar under 1900-talet bland den psykologiska expertisen och olika psykologiska skolor har uppstått, som försöker sig på olika behandlingsmetoder.

Under århundradets början uppstod psykoanalysen som lärde att detta beteende var resultatet av "inre driftskonflikter". Förövaren kunde inte själv kontrollera detta (ansågs alltså bara ha litet ansvar för det som skedde), utan måste först

genomgå psykoanalytisk behandling många år om det skulle bli bättre. Denna behandling (som bl.a. byggde på Freuds föreställning om att det fanns en omedveten ”önskan” om incest hos små barn) har säkerligen varit av tvivelaktigt värde i detta sammanhang. Från och med 1950-talet kom man på nya behavioristiskt orienterade behandlingsformer. Man ville genom ett system av ”belöning” och ”straff” modifiera de sexuella fantasierna, få dem att ändra riktning, och på så sätt bli av med pedofila (och homosexuella) impulser. Psykoterapeuter som arbetade enligt denna modell avvisade psykoanalytikernas driftsteorier. Senare upptäckte man den höga graden av ”kognitiva (tankemässiga) förvrängningar” hos förövarna som gör att de lyckas neutralisera sina känslor av skuld och skam. Det ledde till nya behandlingsformer från och med 1980-talet där man överförde metoder från missbruksavvänjning till förövarna, så att de skulle lära sig att själva, med mentala tekniker, kunna förebygga återfall i övergrepp. Förövarna skulle dessutom tränas i empatiskt tänkande, så de bättre kunde förstå vad de utsatte offren för. På 1990-talet har lögndetektorer kopplats in: Genom mätningar av hudens förändringar i motstånd mot små elektriska strömmar kan man i något mån avslöja huruvida patienterna samarbetar positivt med behandlingen eller försöker luras. Men denna metod har många osäkerhetsfaktorer och är i sig ingen behandling.

Idag får vi säga att det helt enkelt inte finns någon speciell psykologisk behandling mot sexuella övergrepp. Problemfältet är antagligen inte rent psykologiskt till sin natur utan helt enkelt - åtminstone i avgörande grad - moraliskt. De biskopar som under de senaste decennierna har litat på de olika skolornas behandlingsmodeller har bittert tvingats inse att det inte gick att ”bota” problemen psykologiskt och senare skicka ut prästen i det pastorala arbetet igen. Anklagelserna i medierna mot kyrkans agerande måste ses i ljuset av allt detta. Biskoparna visste inte bättre än sin tids expertis, som – det vet vi nu – inte heller visste så mycket.

Den allra senaste utvecklingen (just nu) består i att en större utredning av prästutbildningen vid samtliga seminarier i USA är på gång. Man försöker alltså sätta in tidigt utifrån de lärdomar som perioden med de flesta övergreppen (1970 – 1980) har givit oss.

B. Allmänna psykologiska faktorer vid sexuella övergrepp på barn och ungdomar

Den som möter ett barn eller en ungdom som utsatts för sexuella övergrepp, har framför sig en liten människa, som har gjort allt för stora erfarenheter. Det rör sig om en person, som är drabbad på ett område – det sexuella – som är mycket viktigt i människors liv, som kan bli en källa till mycken lycka och till stor olycka i livet. Det tillkommer här att personen drabbas i ett område, som han eller hon ännu inte är mogen för och ännu inte vet så mycket om.

En sexualiserad kultur – en sexualiserad hemmiljö

Vår moderna kultur exponerar sexualiteten allt mera starkt och öppet. Det påverkar särskilt de större barnen och kan göra dem osäkra.

Puberteten är en känslig tid, särskilt för flickor, som utsätts för blickar från pojkar och män som de kanske ännu inte förstår. Det kan kännas förvirrande och skrämmande, eftersom flickan ännu inte har begripit sig själv såsom attraktiv på det sättet. Ofta har föräldrarna inte förberett henne på detta och visat hur hon ska agera för att inte bli missförstådd, t.ex. i fråga om kläder och dans. Om hon inte får sådant stöd kan hon bli osäker i sin identitet, då är det lätt hänt att det blir mediernas bild av förhållandet mellan män och kvinnor som blir allt hon har att orientera sig efter. Här visas upp en problemlös, brusande och gränslös frisläpphet som modell och förebild. Ungdomar lockas att bege sig in i sexuella upplevelser, som om dessa inte hade något naturligt samband med djupa känslor, respekt för gränser, förpliktelse till gemenskap - eller fortplantning och föräldraskap.

Allt detta gäller givetvis båda könen. Både flickor och pojkar har dessutom genom Internet och kabel-TV tillgång till pornografiskt material i en aldrig tidigare skådad omfattning. Porr har blivit oerhört lättillgängligt och tillhör - enligt nya undersökningar - vardagslivet för en majoritet av ungdomarna (och kanske en del av de yngre barnen också).

Ungdomar i alla tider är experimenterande, de gillar att överskrida gränser, slå nya rekord, bryta traditioner. Detta kombinerat med den nya tillgången till alla sorters porr och den frisläppta synen på sexualitet som vuxengenerationen förmedlar, gör att det nu är möjligt att gå långt inom detta område. Sexualiteten – i denna form – binds vid jaget och det egna njutandet, d.v.s. den *infantiliserar*. Den sexuella förmågan som naturligt skulle markera porten till vuxenlivet blir

istället ett steg bakåt i utvecklingen. Sexualiteten hos många ungdomar blir därför lätt egoistisk; *tvång* ingår ofta från pojkens sida, kanske i form av press och krav. Flickan kanske är rädd att bli övergiven och tror att hon ska ställa upp på vad som helst - och t.o.m. gilla det, annars är det fel på henne. De uppskrivade förväntningarna är svåra att leva upp till och blir därför en källa till många känslor av osäkerhet kring den egna personen. Både pojken och flickan förvirras och känner sig misslyckade. Så görs många smärtsamma erfarenheter, som ungdomar inte vet hur de ska hantera och där de kan såra varandra djupt.

Ungdomar som vill leva i överensstämmelse med en kristen moral och vara avhållsamma utsätts ofta för ett hårt gruptryck och möter förakt av omgivningen och ren oförståelse från vuxnas sida, en kränkande behandling som de idag kanske får dela med muslimska ungdomar som vill leva enligt traditionell islam.

Ungdomarna är utlämnade åt samhällskrafter som kommersiellt utnyttjar den sexuella förmågan på ett sätt som både skadar och förödmjucar dem. Vuxenvärldens underlåtelse att lära ut hur detta utnyttjande fungerar och hur förhållandena mellan könen borde regleras på ett hänsynsfullt sätt, bidrar till den sexualisering som utgör vad man idag skulle kunna kalla för ett *allmänt kulturellt övergrepp* på våra barn och ungdomar.

Denna kultur behöver naturligtvis inte automatiskt leda till sexuella övergrepp. Men i vissa familjer och miljöer bidrar den till det. I familjer t.ex. där ett visst kaos råder i relationerna mellan vuxna och barn, där gränser överskrids, där öppenheten mellan barn och vuxna går ovanligt långt, kan en sexualisering växa fram, som skadar barnen. Det kan handla om familjer, där sexuella handlingar pågår så gott som öppet och där föräldrarna ser pornografiska TV-program och låter barnen titta med ("det är ju naturligt med sex, och de behöver lära sig hur det går till, så är det ju i vår tid"). Därtill kommer givetvis familjer i olika typer av konfliktladdade kriser där det finns problem med missbruk och misshandel, skilsmässor eller vårdnadstvister, där övergrepp förekommer (eller där ena parten påstår att de förekommer).

Falska anklagelser om övergrepp har bevisligen förekommit, men de är nog ytterst sällsynta, även om medierna gör en stor sak av dem. I själva verket finns det mycket större problem med alla de fall, som *inte* anmäls, och där barn får leva - år ut år in - med en tung hemlighet. Och även om en anmälan visar sig vara falsk, bör den alltid ge anledning till oro. Den är i alla fall uttryck för allvarliga störningar i familjerelationerna och som sådan alarmerande.

Män, kvinnor och barn förgriper sig på barn

Enligt uppskattningar och undersökningar sker ca. 25 % av alla sexuella övergrepp i Sverige idag inom den egna familjen och i de allra flesta fall är förövaren en vuxen man. Men i upp till en tredjedel av alla övergrepp som sker verkar det handla om *barn som förgriper sig på barn* (barn = alla som är under 18 år), en överraskande siffra med tanke på den vanliga bilden av förövare. Kanske ännu mer överraskande är uppskattningar från barn- och ungdomspsykiatri som talar om att mellan 20 – 30 % av förövarna är *kvinnor* (åtminstone i Sverige). Föreställningar om att barngrupper är ”säkra” om de bara leds av kvinnlig personal skulle alltså vara obefogade. Detta är en sak som de flesta av oss har svårt att ta till sig. John Jay rapporten från USA undersöker inte heller denna sida av saken - som kanske är ännu mer tabubelagd än frågan om präster som förövare.

Särskilt utsatta barn

Det går att generellt karakterisera vissa typer av barn, som är särskilt utsatta för risken att utnyttjas sexuellt. I riskzonen befinner sig främst

- **Barn som håller tyst.**

Dessa barn – i motsats till mer ”olydiga” eller ”uppkäftiga” barn – hoppas förövaren kunna låsa fast i ett hemlighållande av det som sker.

- **Barn som inte tror eller vet att man kan säga nej till vuxna.**

Förövarna känner igen sådana barn och koncentrerar sig på dem.

- **Barn som är rädda för straff.**

Dessa finns det gott om. Även om fysiskt våld mot barn lyckligtvis har kriminaliserats i vår tid, finns det gott om sätt att skrämja barn, och de används. Förövaren hoppas kunna hota barnet med ”hemska konsekvenser” om det avslöjar övergreppen.

- **Barn som saknar ömhet.**

En del barn har en påfallande längtan efter vuxenkontakt som kan utnyttjas av förövaren.

- **Barn som är fysiskt utmanande.**

Kläder, språk, uppträdande kan av förövaren tolkas som invitation till sexuell kontakt, vilket det på inget sätt är menat som.

- **Barn som har bristfällig tillsyn från föräldrar och andra vuxna.**

Skolkande barn, barn utanför de vuxnas kontroll, upptäcks snabbt av förövarna, som gärna uppehåller sig i områden, där barn brukar vistas.

- **Barn med funktionshinder.**

Sådana barn tas ofta om hand av många olika vuxna, förutom av föräldrarna, kan finnas i institutioner o.s.v. Ofta har de svårt att formulera sig och kan därför bli ett lätt byte för vuxna som vill utnyttja dem.

Kan man känna igen barn som utsätts?

Om ett barn berättar för oss att ett övergrepp har ägt rum kan man vara så gott som säker på att det är så. Men vägen till att berätta är alltid mycket lång. Ibland kan man dock ana att något är fel, när man möter barn med följande symptom:

Barnet har ett sexualiserat beteende, opassande för dess ålder

Det rör sig här om sådant beteende, som normalt oroar vuxna när de möter det hos barn. Mindre barn kanske leker lite ”underliga” lekar med dockor som utför sexuella handlingar med varandra, kanske t.o.m. med inslag av tvång. Lekarna kan verka impulsiva, ofta utan egentlig början och slut eller sammanhängande handling, förutom det sexuella. Det kan även röra sig om barn som uppvisar ett sorts ”förföriskt beteende” där de verkar utmanande och kanske försöker dra in andra barn i sexuella ”lekar.” Några barn kan försöka att indirekt signalera vad de varit med om, t.ex. genom otydliga åsyftningar ”Jag kan något som ni inte kan...” (och sen vill de inte säga mer). I barnteckningar kan påfallande eller ”underliga” framställningar av könsdelar återspegla någon oro hos barnet om sexuella upplevelser.

Just dessa sexualiserade signaler utnyttjas ofta av förövarna som en sorts ”ursäkt” för övergreppen, som en ”inbjudan från barnets sida.” Det är viktigt att de drabbade barnen får hjälp att genomsåda detta utnyttjande, så de förstår att de inte behöver känna ansvar för det som skett.

Naturligtvis är mindre barn alltid nyfikna och intresserade av frågor som rör kropp och fortplantning. Därtill kommer att barn i långt högre grad än tidigare möter könsord och ser bilder, filmer m.m. som kan kallas för sexualiserade. Därför ska man akta sig för förhastade slutsatser. Men särskilt om symptomen upprepas eller förstärks som t.ex. vid tvångsmässigt onanerande eller annat påfallande sexuellt beteende, bör man bli uppmärksam.

Barnet uppvisar oro och stress som efter traumatiska upplevelser (posttraumatiskt stressyndrom)

Egentligen kan barn reagera på många olika sätt efter övergrepp. Det finns inga särskilda psykiatriska diagnoser som skulle vara relaterade till detta.

Övergreppets svårighetsgrad och omständigheterna kring det spelar naturligtvis in. Ändå är det ganska vanligt med reaktioner liknande dem som vi ser efter olika chockartade händelser. Hos mindre barn visar sig detta främst genom oro, mardrömmar, regressivt beteende (man återvänder till tidigare utvecklingsnivåer, ”blir bebis”), och sexuellt betonade lekar. Liknande symptom ser vi hos skolbarnen, ofta kombinerade med alla sorters skolproblem och t.ex. hyperaktivitet (svårt att koncentrera sig, sitta stilla, kontrollera impulser m.m.). Hos tonåringar möter vi självdestruktivitet och inåtvändhet, isolation och depression, eller omvänt aggressivt utagerande, eventuellt också med sexuella inslag, samt missbruk / kriminalitet.

Sexuella övergrepp är händelser som når ut över ramarna för barns vanliga upplevelser. Ofta förekommer *dissociation*, d.v.s. barnets verklighetsbild är så skakad att det som hände inte kan hållas ihop. Doris Nilsson och Carl Göran Svedin skriver i den inledningsvis nämnda boken ”Sexuella övergrepp mot flickor och pojkar”, s. 143:

”En mycket förvirrande situation är att bli utsatt för övergrepp av en person som på dagen är snäll och följer med till lekparken, men som på natten ändrar skepnad till en förövare. Det kan vara så förvirrande, smärtsamt och ångestväckande att man helst skulle vilja fly, men det är inte möjligt. För att ändå stå ut kan man mentalt dela upp sig (dissociera). Medan övergreppen pågår kan den utsatta intensivt koncentrera sig på något annat, kan stirra på en tavla på väggen, koncentrera sig på ljud från gatan eller rabbla siffror för sig själv. Nästa dag är kanske allt som vanligt och ingen nämner med ett ord om vad som hände på natten. Då är det lätt att börja tvivla på om det som hände verkligen hände”.

Detta är också ett skäl till att den polisiära utredningen blir svår. Det drabbade barnet kan ändra sin beskrivning eller minnas fel och så blir bevisläget komplicerat och fallet kanske läggs ner.

Risken att utveckla vidare psykiskt lidande senare i livet är stor. Detta särskilt om övergreppet har varit våldsamt eller gått så långt som till direkt inträngande i barnet (penetration) - särskilt markant är självmordsrisken för dem som upplevt just så långtgående kränkningar. Vi får räkna med att många fall aldrig kan redovisas i någon statistik – som t.ex. John Jay-rapporten – just på grund av offrens självmord. Hur många fall det rör sig om vet bara Gud.

Vad vet vi om ”den typiska förövaren”?

Inget. Det finns faktiskt inga typiska kännetecken bland dem som anklagas eller döms för sexuella övergrepp på barn. De kommer från alla sorters bakgrunder, kan ha familj och barn, kan vara ensamstående. Deras sexuella preferenser kan också vara olika. Vissa har sexuellt umgänge med kvinnor, vissa med män, andra med både kvinnor och män och andra igen bara med barn. Inte heller de som dagligen arbetar med dessa fall kan hitta ”typiska grupper”.

Finkelhor (1984, här refererat från ovan nämnda bok) menar dock att fyra olika faktorer i förövaren typiskt bidrar till utvecklandet av övergrepps beteende.

- För det första finns det gärna en hög grad av ”emotional congruency” mellan förövaren och barn, d.v.s. förövaren är bra på att känna sig ”på samma våglängd som barnen”, har en fallenhet för barn; han (eller hon) trivs helt enkelt med barn, kanske så att barnkontakt faktiskt ersätter normal social kontakt med vuxna.

- För det andra finns det en ”sexual arousal” (en ”sexuell tändning”) i samvaron med barn. Detta kan vara en inlärd respons från hans eller hennes egen barndom, där förutsättningarna för en ”lättväckt” sexualitet skapades; t.ex. genom att pornografi var lätt tillgänglig i hemmet, eller genom vuxnas sätt att misstolka barns ömhetsbetygelser såsom sexuella signaler, en misstolkning som barnen fick lära sig att anpassa sig efter.

- För det tredje – menar Finkelhor - behövs det ”blockage”, d.v.s. känslomässiga hämningar i förhållandet till andra vuxna, brist på djupare, varaktiga relationer. Förövaren kan ha svårt att klara vuxenlivets normala sociala spel, t.ex. ”spelet mellan könen”.

- Och för det fjärde – och det är avgörande – måste förövaren ha begett sig in i ett gradvist nerbrytande av de naturliga spärrmekanismer som vi vuxna har mot sexuell kontakt med barn. Ett hemligt fantiserande, som blir alltmer pedofilt, kan underlättas av det stora utbud av bilder på Internet, där ungdomar och barn visas upp och kränks i pornografins skenvärld. Även alkohol och andra droger sänker tröskeln för vad förövaren är beredd till och kan därför spela en roll.

Den känslomässiga vinsten eller ”kicken” som övergreppen ger består huvudsakligen av en känsla av makt eller kontroll över barnet/situationen. Detta kan ge förövaren en sorts lindring i hans/hennes ångest eller en känsla av befrielse från andra påträngande problem. Därtill kommer njutandet av illusionen av att vara ”älskad” av barnet (”vi är ett kärlekspar”).

Den anklagade förövaren förnekar så gott som alltid anklagelserna så länge som möjligt, även om starka indicier finns. Han eller hon har dessutom oerhört svårt för att inse att man har kränkt en annan människa, alltså att leva sig in i barnets värld. Även när bevis föreligger, finns ofta en tydlig brist på skuldkänslor, men samtidigt finns det en stor rädsla för vad andra människor ska tänka om övergreppen. Alla förövare har trots sitt förnekande av skuld också stort besvär med de lögnen, som måste upprätthållas, förnekanden och masken som ska hållas. Detta är tröttsamt i längden och kan bli utgångspunkt för att de till slut inser att de måste ta itu med problemen.

Hur blir övergreppet till?

Sexuella övergrepp på barn kan vara av den mera spontana typen, där förövare som annars inte skulle begå något sådant, i samband med krissituationer eller under inflytande av alkohol eller andra droger, begår övergrepp. Men hos många förövare som gradvist har utvecklat en medveten strategi är bilden annorlunda. Här sker ett stegvist närmande till något utvalt barn, som förövaren föredrar framför andra.

Först sker ett sökande efter ”det rätta barnet”. Man söker sig till platser, där det finns barn, som torg, idrottsanläggningar m.m. eller man beger sig in i yrken, där man kommer att få ansvara för barn. Ensamma barn, kontaktsökande barn, skolkande barn, barn med dålig tillsyn upptäcks lätt.

Nu försöker förövaren kanske bli vän med barnets familj. Vid detta steg verkar inget misstänkt, det kan t.o.m. vara så att förövaren ännu inte har erkänt för sig själv vad han eller hon är på väg ut i.

När de yttre ramarna tillåter det (t.ex. ställer förövaren upp som barnvakt åt föräldrarna som nu litar på honom/henne) sker nu ett uppvaktande av barnet. Gåvor, förmåner, resor, att köras till spännande idrottsevenemang, eller helt enkelt kontanta pengar kan ingå. Barnet låses på sätt och vis fast i relationen och det är en process som kan ta flera år.

En dag, när förövaren är ensam med barnet introduceras försiktigt otillbörliga beröringar och gradvist flyttas gränserna. Barnets naturliga motstånd bryts ner med olika sorters uppmuntran och mutor eller med dessa eller liknande ord:

- *”Jag bestämmer att vi ska göra så här nu”*

Barn har normalt lärt sig att lyda vuxna, och vill också vara till lags, så de vuxna är nöjda med dem. Det kan utnyttjas att få dem att göra sådant de egentligen inte vill.

- *”Så här gör alla vuxna och barn”*

Barnet vet inte tillräckligt för att kunna motsäga detta. Det får nu veta att det är fullt normalt, fast hemligt, att sexuella handlingar mellan barn och vuxna äger rum. Övergreppet ”normaliseras” alltså. Till stöd för sitt påstående kan den vuxne visa barnet porrfilmer, där barn förekommer: ”Se här, så gör andra också”.

- *”Jag ska bara visa dig hur kroppen fungerar”*

Övergreppet omskrivs till en sorts sexualundervisning, som barnet naturligtvis inte är helt ointresserad av. Barnets naturliga nyfikenhet om hur kroppen fungerar utnyttjas här.

Sådana tekniker fungerar för att barn är utlämnade åt vuxna och sällan har något annat val än att lita på dem. Ändå väcker ofredande och övergrepp starkt obehag i barnet och därför räcker aldrig ovan nämnda knep. Det måste till även hotelser och utpressning för att barnet ska fortsätta och framför allt för att övergreppet ska hållas hemligt. Hemlighållandet förstärks redan av att barnet naturligt är benägen att känna skam över det som hänt, och rentav ta på sig skulden. Om förövaren nu därtill hotar att berätta om detta för barnets kamrater och eventuellt visa dem bilder av det (vilket förövaren ju aldrig skulle våga i verkligheten, men det vet inte barnet) då skräms barnet ytterligare. I de flesta fall behövs dock ännu mer, t.ex. hotelser om att barnet ska bli straffat, komma i ”barnfängelse”, eller att dess föräldrar ska tas ifrån det eller skadas på något sätt.

I fallen med de katolska prästerna i USA anges att ”spiritual manipulation”, d.v.s. andliga/religiösa argument för hemlighållandet var ofta förekommande. Det är skrämmande exempel på hur även barns religiositet kan missbrukas för att fasthålla dem i denna förnedring och ofrihet. Det är naturligtvis samtidigt ett allvarligt svek mot det förtroende, som kyrkan visar den, som har ett uppdrag i kyrkans namn och en avskyvärd kränkning av Guds andra bud (2. Mos. 20:7).

Det blir kanske aldrig möjligt att överallt i samhället förhindra sexuella övergrepp på barn och ungdomar. Katolska stiftets beredskapsplan innehåller nya regler och rekommendationer som skyddar det enskilda barnet, så länge det deltar i någon kyrklig aktivitet. Den obligatoriska fortbildningen inom detta område för alla präster, diakoner, systrar, anställda och volontärer inom stiftet ska garantera att ingen har ett uppdrag i kyrkan utan att vara noggrant informerad om följderna av övergrepp. Dessa regler har rang av **kyrklig lag** och det rätta genomförandet av dem på lokal nivå är avgörande för att de verkligen kan fungera som ett skydd för våra barn. Här får ingen svika.

Herren säger:

”Vad ni har gjort för någon av dessa minsta som är mina bröder, det har ni gjort för mig ... Vad ni INTE har gjort för någon av dessa minsta, det har ni inte heller gjort för mig.”

(Mt 25: 40,45)

Dikt till Förövaren

Stackare – du är illa ute
Kan du lura Gud som ser allt?

”Det var bara en unik vänskap”, säger du
Vänskap med *ett barn*?
”Det var inte ett barn”, säger du
En 16-åring? Någon du ville ha *sex* med?
”Det var inte riktig sex”, säger du
Men det säger ju barnet!
”Vi gillade det båda”, säger du
Men barnet säger att det faktiskt var motbjudande
”Barnet ljuger”, säger du irriterat och ber mig gå.

Om allt var så bra, varför skrämde du då barnet till tystnad?
Varför gav du ständigt hemliga gåvor?
Varför blev du hotfull varje gång barnet ville avsluta er kontakt?

Du *hatade* barnet. Allt annat är lögn.
Du *hatar* oss andra, för du vet att vi aldrig kan acceptera ditt brott

Men - som du klarar dig undan hela tiden!
(Ingen tror ju detta om dig)

Jag hotar dig med Guds straff men du svarar att Han är barmhärtig
Jag talar om moral och du säger att jag är gammaldags

Om jag anmälde dig skulle du falla över mig och krossa mig:
”Vem tror du att du är? Ser du vad du ställer till med?”
Du skulle börja leta fel på mig, kanske förtala mig.
Du skulle prata ihjäl mig, skrämma, muta och förvirra mig precis som barnen.
Än förinta mig, än vara vänlig, förstående, ja berömmande.
Jag skulle bli osäker, börja tvivla på mig själv.

Precis som barnen.

Oh nej, en stackare är du inte
Du är bara farlig

Björn Håkonsson